

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

9. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

Zbornik radova

University in Belgrade

Faculty of Special Education and Rehabilitation

The 9th International Scientific Conference

Special education and rehabilitation

TODAY

Proceedings

BEOGRAD 2015.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

IX međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 25-27. septembar 2015.

Zbornik radova

The 9th International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 25-27, 2015

Proceedings

Beograd, 2015.
Belgrade, 2015

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

IX međunarodni naučni skup
Beograd, 25-27. 09. 2015.
The 9th International Scientific Conference
Belgrade, 25-27. 09. 2015.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Snežana Nikolić, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Kompjuterska obrada teksta / Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-069-6

KOMPARATIVNA ANALIZA SLOBODNIH ASOCIJACIJA REČI DECE SA OŠTEĆENJEM VIDA I DECE TIPIČNOG RAZVOJA¹

Ivana Arsenić^{a,2}, Mile Vuković^a, Nadica Jovanović Simić^a, Mirjana Petrović Lazić^a,
Nada Dobrota^a, Irena Vuković^b, Bojana Drljan^a, Ivana Šehović^a

^aUniverzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

^bŠkola za učenike oštećenog vida „Veljko Ramadanović“, Zemun

Pod pojmom asocijacije reči podrazumeva se veza između dve ili više reči stvorene prema asocijativnim zakonima. Ispitivanje tehnikom slobodnih asocijacija reči omogućava uvid u leksičku, semantičku i gramatičku strukturu nekog jezika, a poređenjem karakteristika asocijacija reči između ispitanika različitih uzrasta, stiže se uvid u proces usvajanja jezičke strukture kao i nivoa razvijenosti jezika pojedinca. Većina istraživanja posvećenih jezičkim sposobnostima kod slepe dece fokusirana je na pitanje uticaja oštećenja vida na kašnjenje ili odstupanje u razvoju govorno-jezičkih funkcija.

Cilj ovog rada je bio da se uporede karakteristike slobodnih asocijacija reči dece sa oštećenjem vida i dece tipičnog razvoja. Uzorak su činili učenici oba pola od prvog do osmog razreda i to 68 učenika sa oštećenjem vida škole „Veljko Ramadanović“ iz Zemuna i 141 učenik redovne osnovne škole „Ivan Gundulić“ iz Novog Beograda. U istraživanju je primenjen test slobodnih asocijacija reči Kent-Rozenofa koji je adaptiran za srpsko govorno područje. Prilikom statističke obrade podataka korišćeni su χ^2 test i t-test.

Dobijeni odgovori su kategorisani na paradigmatске i neparadigmatске, a zatim je analizirana njihova učestalost u odnosu na školski uzrast i pol za obe grupe ispitanika. Takođe, upoređena je učestalost paradigmatških i neparadigmatških odgovora učenika sa oštećenjem vida i učenika tipičnog razvoja.

Rezultati su pokazali da je na svim uzrasnim nivoima utvrđeno znatno više paradigmatških odgovora u odnosu na neparadigmatске i sintagmatске, kako kod učenika sa oštećenjem vida, tako i kod učenika bez oštećenja vida. Takođe je utvrđeno da učenici sa oštećenjem vida daju značajno više paradigmatških odgovora u odnosu na učenike bez oštećenja vida.

Ključne reči: slobodne asocijacije reči, jezička struktura, oštećenje vida, tipičan razvoj, deca

1 Ovaj rad je proistekao iz projekta „Evaluacija tretmana stečenih poremećaja govora i jezika“ (br. 179068) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

2 E-mail: ivanaterzic@yahoo.co.uk

UVOD

Pod pojmom asocijacije reči podrazumeva se veza između dve ili više reči stvorene prema asocijativnim zakonima (Pežjak, 1981), tačnije ovaj pojam označava pojavu da kada se jedna reč izgovori ili se na nju pomisli istovremeno se u svesti govornika ili slušaoca javljaju i druge reči. Asocijacije reči mogu biti slobodne (neograničene) i kontrolisane (ograničene, usmerene) asocijacije (Čabarkapa i sar., 2007). Slobodne asocijacije reči podrazumevaju odsustvo bilo kakvog ograničenja u izboru leksike koja može predstavljati odgovor na postavljenu reč/draž (Dragičević, 2007).

Ispitivanje tehnikom slobodnih asocijacija reči omogućava uvid u leksičku, semantičku i gramatičku strukturu nekog jezika, kao i u nivo razvijenosti jezika pojedinca. Osim toga, poređenjem karakteristika asocijacija reči između ispitanika različitih uzrasta stiče se uvid u proces usvajanja jezičke strukture. Nelson ističe da norme slobodnih asocijacija reči mogu ukazati na to kako se izgrađuju mape leksičkog znanja za pojedince koji imaju zajednički jezik i kulturno nasleđe (Nelson i sar. 2000), i da su slobodne asocijacije korisne i u predviđanju performansi memorije i drugih vidova ponašanja (Nelson i sar., 1998).

Većina istraživanja posvećenih jezičkim sposobnostima kod slepe dece fokusirana je na pitanje uticaja oštećenja vida na kašnjenje ili odstupanje u razvoju govorno-jezičkih funkcija. Podaci iz literature pokazuju da odnos razvoja jezika i oštećenja vida nije u potpunosti istražen i da postoje oprečna mišljenja, pa neki autori smatraju da oštećenje vida uzrokuje zaostajanje u jezičkom razvoju, dok drugi ističu da oštećenje vida nema direktan uticaj na pojavu smetnji i poremećaja u jezičkom razvoju (Vuković, 2007). Takođe, ističe se da sve razlike u jezičkim postignućima između slepe dece i dece očuvanog vida ne treba smatrati devijantnim, tj. patološkim i abnormalnim, već da slepa deca imaju drugačiji put u ovladavanju jezičkim sposobnostima (Jovanović-Simić, Slavnić, 2009; Perez-Pereira, Castro, 1997).

CILJ RADA

Većina istraživanja u oblasti slobodnih asocijacija reči sprovedena je kod dece tipičnog razvoja, dok su slobodne asocijacije u populaciji dece ometene u razvoju sporadično proučavane. Cilj ovog rada je bio da se uporede karakteristike slobodnih asocijacija reči dece sa oštećenjem vida i dece tipičnog razvoja i da se sagleda njihov značaj u proceni jezičke strukture.

METOD RADA

Uzorak i instrumenti

Uzorak je činilo 209 učenika oba pola od prvog do osmog razreda i to 68 učenika sa oštećenjem vida škole „Veljko Ramadanović“ iz Zemuna (tabela 1a) i 141 učenik redovne

osnovne škole „Ivan Gundulić“ iz Novog Beograda (tabela 1b). Važno je istaći da učenici sa oštećenjem vida nisu imali druge pridružene smetnje koje bi mogle da utiču na analizu dobijenih odgovora.

Tabela 1a. Zastupljenost učenika oštećenog vida muškog i ženskog pola po razredima

Pol	Razred								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Muški	/	4	7	4	6	6	7	4	
Ženski	6	2	2	4	3	6	3	4	
Ukupno	6	6	9	8	9	12	10	8	68

Tabela 1b. Zastupljenost učenika bez oštećenja vida muškog i ženskog pola po razredima

Pol	Razred								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Muški	5	13	7	15	10	7	10	9	
Ženski	7	11	10	5	4	10	12	6	
Ukupno	12	24	17	20	14	17	22	15	141

Test Kent-Rozenofa koji sadrži listu od 80 reči i ispituje slobodne asocijacije reči adaptiran je za srpsko govorno područje i primenjen je u ovom istraživanju. Vudvort (1959) ističe da tehnika slobodnih asocijacija reči sadrži dva osnovna oblika: kontinuirane i diskretne asocijacije. U ovom istraživanju su primenjene diskretne asocijacije kod kojih se zahteva davanje odgovora od samo jedne reči. Ispitivanje se sprovodi individualno, pri čemu je potrebno da ispitanik, na svaku zadatu reč, odgovori prvom asocijacijom koja mu padne na pamet. Odgovori ispitanika se beleže doslovno i to pored zadate reči u testu. Takođe se zapisuje ako odgovor na zadatu reč izostane ili ispitanik da odgovor od više reči.

Iako se primenom tehnike slobodnih asocijacija reči odgovori ispitanika mogu kategorisati u više grupa, u skladu sa ciljem istraživanja ovde su ključno analizirane dve grupe odgovora: paradigmatški i neparadigmatški odgovori. U okviru neparadigmatških odgovora posebna pažnja je usmerena i na sintagmatske odgovore. Ovakva kategorizacija odgovora je inače uobičajena kod primene tehnike slobodnih asocijacija reči u populaciji dece tipičnog razvoja i dece sa specifičnim oblicima govorno-jezičke patologije (Dženkins & Saporta, prema Gašić-Pavišić, 1981; Buljančević i Vuković, 2003), jer omogućava uvid u leksičko-semantičku i gramatičku strukturu jezika, kao i uvid u nivo usvojenosti te strukture od strane pojedinca. Paradigmatške asocijacije predstavljaju odgovore ispitanika koji sa datom reči/draži čine zajedničku gramatičku paradigmatšku, dok sintagmatske asocijacije čine sekvencijalni elementi fraza ili rečenice i one ne pripadaju istoj vrsti reči kao reči/draži. Smatra se da je veći broj paradigmatških odgovora povezan sa višim nivoom jezičkog razvoja, kao i to da je paradigmatška tendencija stabilnija od sintagmatske (Deese, 1965).

Iako retko zastupljeni na starijim uzrastima u kategoriji neparadigmatških odgovora izdvojeni su još i odgovori u vidu fraze kao i „ostali odgovori“. Fraze su odgovori od dve ili više reči, koje čine celovitu rečenicu ili deo rečenice ili su to fraze iz svakodnevnog

govora, dok u kategoriju ostalih odgovora spadaju: ponavljanje reči/draži u nepromenjenom obliku, izmišljene (besmislene reči), kao i izostavljeni odgovori (kada odgovor nije dat u periodu od dva minuta ili kada ispitanik odgovori sa „ne znam”) (Gašić-Pavišić, 1981).

Nakon raspodele odgovora u gore pomenute kategorije, analizirana je njihova učestalost u odnosu na školski uzrast i pol za obe grupe ispitanika. Takođe, upoređena je učestalost paradigmatičkih i neparadigmatičkih odgovora učenika sa oštećenjem vida i učenika tipičnog razvoja. S obzirom na to da je broj ispitanika u poređenim grupama različit, svi pokazatelji su izraženi u procentima, kako bi međusobno mogli da se porede. U statističkoj obradi podataka korišćeni su χ^2 test i t-test.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA DISKUSIJOM

Primenom liste od 80 reči/draži na uzorku od 209 ispitanika dobijeno je 16720 odgovora (tabela 2). Odgovori su analizirani i podeljeni na paradigmatičke i neparadigmatičke (tabele 3a i 3b).

Tabela 2. Zastupljenost odgovora na reči/draži prema razredima

Broj odgovora učenika	Razred								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
sa oštećenjem vida	480	480	720	640	720	960	800	640	
bez oštećenja vida	960	1920	1360	1600	1120	1360	1760	1200	
Ukupno	1440	2400	2080	2240	1840	2320	2560	1840	16720

Tabela 3a. Distribucija pojedinih kategorija odgovora učenika sa oštećenjem vida prema razredima (%)

Kategorije odgovora		Razred							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Paradigmatički		81.5	58.1	82.5	90.0	70.0	79.5	69.9	71.2
Neparadigmatički	sintagmatski	12.1	40.4	16.4	9.1	29.9	19.7	28.7	26.9
	fraze	0.4	0	0	0.3	0	0.6	0.3	0
	ostali	6.0	1.5	1.1	0.6	0.1	0.2	1.1	1.9
Ukupno		18.5	41.9	17.5	10.0	30.0	20.5	30.1	28.8

Primenom hi-kvadrat testa nađene su statistički značajne razlike u distribuciji paradigmatičkih i neparadigmatičkih odgovora između ispitanika sa oštećenjem vida različitog školskog uzrasta ($\chi^2=219,394$, $p=0,000$), kao i u distribuciji paradigmatičkih i sintagmatskih odgovora ($\chi^2=245,123$, $p=0,000$). Iz Tabele 3a se može videti da je u svim razredima veća zastupljenost paradigmatičkih odgovora u odnosu na neparadigmatičke, kao i paradigmatičkih u odnosu na sintagmatske odgovore.

Tabela 3b. Distribucija pojedinih kategorija odgovora učenika bez oštećenja vida prema razredima (%)

Kategorije odgovora		Razred							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Paradigmatski		62.8	67.4	61.8	62.7	50.7	58.4	50.1	56.2
Neparadigmatski	sintagmatski	30.2	31.5	37.0	36.3	48.8	40.7	49.7	42.8
	fraze	3.6	0	1.0	0.8	0.1	0.6	0.1	0.7
	ostali	3.4	1.1	0.2	0.2	0.4	0.3	0.1	0.3
	Ukupno	37.2	32.6	38.2	37.3	49.3	41.6	49.9	43.8

Statistički značajne razlike su registrovane i u distribuciji paradigmatskih i neparadigmatskih odgovora u odnosu na razred koji pohađaju učenici tipičnog razvoja ($\chi^2 = 156,731$, $p=0,000$). Isto kao i kod učenika sa oštećenjem vida, kod učenika bez oštećenja vida u svim ispitivanim razredima uočava se veća procentualna zastupljenost paradigmatskih odgovora u odnosu na neparadigmatske. Takođe, u odnosu na razred, uočavaju se statističke značajne razlike u distribuciji paradigmatskih i sintagmatskih odgovora ($\chi^2 = 187,195$, $p=0,000$). U svim razredima zabeležena je veća zastupljenost paradigmatskih odgovora nego sintagmatskih.

Poredeći zastupljenost pojedinih kategorija odgovora pronađena je statistički značajna razlika u distribuciji paradigmatskih i neparadigmatskih odgovora u odnosu na prisustvo oštećenja vida ($\chi^2 = 474,321$, $p=0,000$). Učenici sa oštećenjem vida su davali više paradigmatskih odgovora (75,7%) u odnosu na učenike bez oštećenja vida (58,5%), ali i manje neparadigmatskih odgovora (24,3%) nego vršnjaci bez oštećenja (41,5%).

Podaci prikazani u tabelama 4a i 4b pokazuju da je u ispitivanom uzorku učenika sa oštećenjem vida i bez oštećenja vida nađen veoma mali procenat asocijacija iz kategorije ostalih odgovora, što je i očekivano s obzirom na uzrast ispitanika. Ipak, može se uočiti da se kod učenika bez oštećenja vida ovaj tip odgovora potpuno gubi na ranijem školskom uzrastu u odnosu na učenike sa oštećenjem vida.

Tabela 4a. Distribucija kategorije „ostali odgovori” učenika sa oštećenjem vida prema razredima (%)

Ostali odgovori	Razred							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
ponavljanje reči	1.2	0.2	0	0	0.1	0.2	0	0.2
besmislene reči	0.2	0.4	0.1	0	0	0	0	0.2
bez odgovora	4.6	0.8	1.0	0.6	0	0	1.1	1.5

Tabela 4b. Distribucija kategorije „ostali odgovori” učenika bez oštećenja vida prema razredima (%)

Ostali odgovori	Razred							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
ponavljanje reči	0.2	0.9	0.2	0.1	0.4	0.3	0.1	0.3
besmislene reči	0	0.2	0	0.1	0	0	0	0
bez odgovora	3.2	0	0	0	0	0	0	0

Daljom analizom dobijenih podataka utvrđeno je da kod ispitanika oba pola učenika sa oštećenjem vida postoji statistički značajna razlika između distribucije paradigmatičkih i neparadigmatičkih odgovora ($\chi^2=7,803$ (uz Jejtsovu korekciju), $p=0,005$). Naime, i dečaci i devojčice daju više paradigmatičkih nego neparadigmatičkih odgovora (tabela 5). Istovremeno je pokazano da nema statistički značajnih razlika između učenika muškog i ženskog pola, kako u pogledu broja paradigmatičkih odgovora ($t=-0,771$, $p=0,444$), tako i neparadigmatičkih ($t=0,771$, $p=0,444$) i sintagmatičkih odgovora ($t=1,108$, $p=0,272$).

Statistički značajne razlike ($\chi^2=3,941$, $p=0,047$) uočene su i prilikom analize distribucije paradigmatičkih i neparadigmatičkih odgovora u odnosu na pol ispitanika bez oštećenja vida (tabela 5). I u ovoj podgrupi uzorka, kao i u prethodnoj, i dečaci i devojčice daju više paradigmatičkih nego neparadigmatičkih odgovora.

Tabela 5. Distribucija paradigmatičkih i neparadigmatičkih odgovora u odnosu na pol ispitanika (%)

Kategorije odgovora	Učenici			
	sa oštećenjem vida		bez oštećenja vida	
	muški pol	ženski pol	muški pol	ženski pol
paradigmatički odgovori	74.3	77.6	57.6	59.5
neparadigmatički odgovori	25.7	22.4	42.4	40.5

Primenom t-testa za nezavisne uzorke zabeležene su statistički značajne razlike u prosečnom broju paradigmatičkih ($t=4,714$, $p=0,000$), neparadigmatičkih ($t=-4,719$, $p=0,000$), sintagmatičkih odgovora ($t=-4,727$, $p=0,000$) i odgovora frazom ($t=-2,263$, $p=0,026$) kod dečaka u odnosu na prisustvo oštećenja vida. Dečaci sa oštećenjem vida su davali prosečno više paradigmatičkih odgovora ($AS=59,42$, $SD=13,81$) nego dečaci bez oštećenja vida ($AS=46,11$, $SD=14,42$). Nasuprot tome, dečaci tipičnog razvoja su davali više neparadigmatičkih ($AS=33,91$, $SD=14,42$), sintagmatičkih odgovora ($AS=32,66$, $SD=13,63$) i odgovora frazom ($AS=0,82$, $SD=2,66$) u odnosu na dečake sa oštećenjem vida ($AS=20,58$, $SD=13,81$ za neparadigmatičke, $AS=19,82$, $SD=13,77$ za sintagmatičke odgovore i $AS=0,11$, $SD=0,45$ za odgovore frazom).

Kod učenica iz oba poduzorka zabeležene su statistički značajne razlike u prosečnom broju paradigmatičkih ($t=4,710$, $p=0,000$), neparadigmatičkih ($t=-4,710$, $p=0,000$), sintagmatičkih odgovora ($t=-4,906$, $p=0,000$). Devojčice sa oštećenjem vida su davale prosečno više paradigmatičkih odgovora ($AS=62,01$, $SD=14,36$) nego devojčice bez oštećenja vida ($AS=47,59$, $SD=13,73$). Nasuprot tome, devojčice tipičnog razvoja su davale više neparadigmatičkih ($AS=32,42$, $SD=13,73$) i sintagmatičkih odgovora ($AS=31,49$, $SD=14,37$) u odnosu na devojčice sa oštećenjem vida ($AS=17,93$, $SD=14,36$ za neparadigmatičke i $AS=16,07$, $SD=13,97$ za sintagmatičke odgovore).

Poređenjem zastupljenosti pojedinih kategorija odgovora kod učenika nižih razreda sa oštećenjem vida i bez oštećenja vida nađene su statistički značajne razlike u prosečnom broju paradigmatičkih ($t=3,862$, $p=0,000$), neparadigmatičkih ($t=-3,862$, $p=0,000$), sintagmatičkih odgovora ($t=-4,007$, $p=0,000$) i odgovora frazom ($t=-2,015$,

$p=0,047$). Učenici nižih razreda sa oštećenjem vida su davali prosečno više paradigmat-
skih odgovora ($AS=63,31$, $SD=12,99$) nego njihovi vršnjaci tipičnog razvoja ($AS=50,37$,
 $SD=16,07$). Nasuprot tome, učenici tipičnog razvoja u nižim razredima su davali više ne-
paradigmat-
skih ($AS=29,63$, $SD=16,07$), sintagmatskih odgovora ($AS=27,99$, $SD=15,56$) i
odgovora frazom ($AS=0,80$, $SD=2,66$) u odnosu na učenike nižih razreda sa oštećenjem
vida ($AS=16,69$, $SD=12,99$ za neparadigmat-
ske, $AS=14,86$, $SD=13,15$ za sintagmatske od-
govore i $AS=0,14$, $SD=0,52$ za odgovore frazom).

U višim razredima su takođe otkrivene statistički značajne razlike u prosečnom
broju paradigmat-
skih ($t=5,898$, $p=0,000$), neparadigmat-
skih ($t=-5,905$, $p=0,000$), sinta-
gmatskih odgovora ($t=-6,184$, $p=0,000$) u odnosu na prisustvo oštećenja vida. Učenici
viših razreda sa oštećenjem vida su davali prosečno više paradigmat-
skih odgovora
($AS=58,56$, $SD=14,56$) nego njihovi vršnjaci bez oštećenja vida ($AS=42,94$, $SD=10,38$). Sa
druge strane, učenici bez oštećenja vida u višim razredima su davali više neparadigmat-
skih ($AS=37,07$, $SD=10,37$), sintagmatskih odgovora ($AS=36,56$, $SD=10,35$) u odnosu na
učenike viših razreda sa oštećenjem vida ($AS=21,44$, $SD=14,56$ za neparadigmat-
ske i $AS=20,62$, $SD=14,07$ za sintagmatske odgovore).

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da deca sa oštećenjem vida i deca
tipičnog razvoja produkuju značajno više paradigmat-
skih u odnosu na neparadigmat-
ske i sintagmatske odgovore, na svim uzrasnim nivoima. Takođe je utvrđeno da broj
paradigmat-
skih odgovora opada sa uzrastom kako kod dece sa oštećenjem vida tako
i kod dece tipičnog razvoja. Ovaj podatak govori u prilog tome da oštećenje vida ne
narušava zakonomernost razvoja jezičke strukture. Osim toga, prisustvo malog broja
asocijacija iz kategorije „ostali odgovori” kod celokupnog uzorka takođe sugerise na
relativno uredan tok jezičkog razvoja dece sa oštećenjem vida.

Kao što je i planirano prethodnim istraživanjem (Vuković i sar., 2014) upoređena je
učestalost pojedinih kategorija odgovora dece sa oštećenjem vida i dece istog uzrasta
bez oštećenja vida. Interesantno je istaći da je analizom dobijenih rezultata utvrđeno
da učenici sa oštećenjem vida daju značajno više paradigmat-
skih odgovora u odnosu
na učenike bez oštećenja vida, što zavređuje pažnju budućih istraživanja u ovoj oblasti.

LITERATURA

- Buljančević, M., Vuković, M. (2003). Slobodne asocijacije reči kod dece koja mucaju. *Govor i jezik „Speech and Language”*, Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora, Beograd.
- Ćordić, A., Bojanin, S. (1997). *Defektološka dijagnostika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Čabarkapa, N., Punišić, S., Subotić, M. (2007). Broj slobodnih asocijacija kod dece predškolskog uzrasta normalnog govorno-jezičkog razvoja i dece sa razvojnom disfazijom, *Beogradska defektološka škola*, br.2, str. 61-69.

- Deese, J. (1965). *The Structure of Associations in Language and Thought*. Baltimore: The John Hopkins Press.
- Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskoga jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Gašić-Pavišić, S. (1981). *Slobodne asocijacije reči kod dece*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, Prosveta.
- Jovanović-Simić, N., Slavnić, S. (2009). *Atipičan jezički razvoj*. Beograd: Društvo defektologa Srbije; Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Nelson, D. L., McEvoy, C. L., & Dennis, S. (2000). What is free association and what does it measure? *Memory & Cognition*, 28, 887-899.
- Nelson, D. L., McKinney, V. M., Gee, N. R., & Janczura, G. A. (1998). Interpreting the influence of implicitly activated memories on recall and recognition. *Psychological Review*, 105, 299-324.
- Perez-Pereira, M. & Castro, J. (1997). Language acquisition and the compensation of visual deficit: New comparative data on a controversial topic. *British Journal of Developmental Psychology*, Volume 15, Issue 4, pages 439–459.
- Pežjak, V. (1981). *Psihologija saznavanja*. Sarajevo: Svjetlost.
- Vudvort, R. (1959). *Eksperimentalna psihologija*. Beograd: Naučna knjiga.
- Vuković, M. (2007). Specifičnosti jezičkog razvoja kod dece sa oštećenjem vida, *Tranzicija specijalne edukacije i rehabilitacije Nove mogućnosti*, Beogradu: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, str. 421-435.
- Vuković, M., Jovanović-Simić, N., Petrović-Lazić, M., Terzić, I., Vuković, I., Šehović, I. (2014). Neki aspekti slobodnih asocijacija reči kod dece sa oštećenjem vida, VIII međunarodni naučni skup Specijalna edukacija i rehabilitacija danas, *Zbornik radova*, Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, str. 85-91.

COMPARATIVE ANALYSIS OF FREE WORD ASSOCIATIONS IN CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENT AND CHILDREN WITH TYPICAL DEVELOPMENT³

Summary

The term words association implies relation between two or more words produced according to associative laws. Analysis with technique of free words association provides an insight into lexical, semantic and grammatical structure of language, and with comparison of word associations characteristics between individuals of different ages, an insight into the process of adopting the language structure and level of language development. Most studies on language skills in blind children are focused on the question of the influence of visual impairment on delay or deviation in development of speech and language functions.

The aim of this study was to compare the characteristics of free word associations in children with visual impairment and children with typical development. The sample was consisted of students of both genders, from first to eighth grade, 68 students with visual impairment of "VeljkoRamadanovic" school from Zemun, and 141 students with typical development of primary school "Ivan Gundulic" from Novi Beograd. Kent-Rozanoff's free word association test, which was adapted to Serbian speaking area, was applied in this research. For statistical analysis we used χ^2 test and t-test.

The answers were categorized as paradigmatic and non paradigmatic, and then, their frequency related to school age and gender was further analyzed for both group of respondents. It was also compared the frequency of paradigmatic and non paradigmatic answers in students with visual impairment and students with typical development.

Results have shown that students of all ages, with visual impairment as well as students without visual impairment, produce significantly more paradigmatic answers compared to non paradigmatic and syntagmatic answers. It was also found that students with visual impairment provide significantly more paradigmatic answers compared to students without visual impairment.

Key words: free word associations, language structure, visual impairment, typical development, children

---

3 This study was done as part of the project „Treatment evaluation of acquired speech and language disorders “ (Project No 179068) funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia.